„Wykorzystywanie metody audytywno-werbalnej w pracy z dziećmi niesłyszącymi"– Sympozjum z udziałem prof. Warrena Estabrooksa, Wrocław, 28-29 maja 2001 roku

W maju 2001 r. we Wrocławiu odbyło się sympozjum poświęcone problematyce wykorzystywania metody audytywno-werbalnej w pracy z dziećmi niesłyszącymi. Organizatorem sympozjum była firma Medicus jako wyłączny przedstawiciel w Polsce firmy Cochlear, sponsorami zaś m.in.: Cochlear, Medicus, Phonak oraz Fundacja Profesora Ernsta Lehnhardta. Honorowy patronat objął Prezydent Miasta Wrocławia. Współudział naukowy w organizacji sympozjum miały następujące ośrodki: Ośrodek Rehabilitacji Laryngologicznej Kliniki Otolaryngologii Akademii Medycznej w Poznaniu, Ośrodek Wczesnej Diagnostyki Wad Słuchu Kliniki Otolaryngologii Akademii Medycznej we Wrocławiu oraz Ośrodek Rehabilitacji i Terapii Rodzin Dzieci z Wadą Słuchu „Orator" we Wrocławiu. Organizacja sympozjum stała na bardzo wysokim poziomie. Symultaniczne tłumaczenie, zastosowane dobrej klasy środki audiowizualne pozwoliły zebranym uczestnikom konferencji w pełni skorzystać z przekazywanej im wiedzy i doświadczeń.

Obrany jako miejsce obrad ośrodek szkoleniowy we wrocławskim Parku Szczytnickim zgromadził specjalistów z całej Polski pracujących z dziećmi niesłyszącymi, a w związku z tym żywo zainteresowanych proponowaną tematyką sympozjum. Jednakże przyczyną, która zadecydowała o tak licznym audytorium, był przyjazd do Polski i udział w sympozjum światowej sławy terapeuty mowy prof. Warrena Estabrooksa.

Profesor Warren Estabrooks jest dyrektorem Służb Audytywno-Werbalnych (Auditory-Verbal Services) i Fundacji Nauki Słuchania (Learning to Listen Foundation) w Philips House, Głównym Szpitalu North York w Toronto. Jednocześnie jest dyrektorem i założycielem Międzynarodowej Korporacji Audytywno-Werbalnej (Auditory-Verbal International Incorporation), członkiem Światowego Stowarzyszenia Głuchych im. Aleksandra Grahama Bella oraz Związku Pedagogów Dzieci z Implantami Ślimakowymi. Piastuje również urząd prodziekana Wydziału Medycznego Uniwersytetu w Toronto. Będąc konsultantem w terapii audytywno-werbalnej, propaguje na całym świecie tę metodę pracy z niesłyszącymi. Jako pedagog i pedoaudiolog prof. Warren Estabrooks od lat pracuje zarówno z małymi dziećmi niesłyszącymi oraz ich rodzinami, jak też z dorosłymi. Wielokrotnie za swoją pracę był nagradzany, m.in. Nagrodą Susanne Schmid-Giovannini za międzynarodowe osiągnięcia w praktyce audytywno-werbalnej w 1999 r. oraz za program realizowany w prowadzonej fundacji Learning to Listen.

W związku z powyższymi faktami nie można się dziwić, że zapowiedź sympozjum z udziałem prof. W. Estabrooksa spotkała się z szerokim oddźwiękiem wśród surdologopedów i surdopedagogów w całej Polsce i przyczyniła się do zgromadzenia tak wielu słuchaczy. Koniecznie w tym miejscu

należy podkreślić, że prace prof. W. Estabrooksa nie doczekały się jeszcze tłumaczenia na język polski, mimo że są publikowane na całym świecie.

Sympozjum trwało dwa dni. Otwarcia dokonała prof. Lucyna Pośpiech, będąca kierownikiem Ośrodka Wczesnej Diagnostyki Wad Słuchu Kliniki Otolaryngologii Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Główną oś tematyczną stanowiły wykłady prof. Warrena Estabrooksa. One to właściwie wypełniały czas obrad. Rozpoczynający sympozjum pierwszy jego referat nosił tytuł *Podstawy naukowe i humanistyczne metody audytywno-werbalnej*. Wystąpienie to w zasadzie stanowiło krótką prezentację samej osoby prof. W. Estabrooksa, opis działalności ośrodka, w którym pracuje, oraz syntetyczne ujęcie teoretycznych podstaw metody audytywno-werbalnej. Profesor podkreślił, iż w Kanadzie dzieci bardzo szybko dostają implanty ślimakowe, co wiąże się z natychmiastowo rozpoczynaną rehabilitacją. Charakteryzując funkcjonowanie ośrodka, w którym pracuje, zaznaczył, iż praca z niesłyszącym dzieckiem jest tam dokładnie zaprogramowana, a czas realizacji tegoż programu planuje się na okres od czterech do sześciu lat. Co szczególnie istotne – terapeuta jest jednocześnie przewodnikiem dla obojga rodziców, zarówno ojca jak i matki dziecka. W ośrodku w Toronto – podkreślał Profesor – nie używa się żadnych systemów manualnych w trakcie nauki, ponieważ tamtejsi specjaliści są przekonani, że organizm człowieka fizjologicznie jest przystosowany do „słuchania mózgiem". Dziecko ma za zadanie nauczyć się słuchać, a jego rodzice mają mu w tym pomóc. Jest to jedno z podstawowych założeń metody audytywno-werbalnej. Jak stworzyć dziecku niesłyszącemu odpowiednie, stymulujące jego narząd słuchu, środowisko słuchania, Prelegent nie tylko wyjaśnił, ale przedstawił na nagraniach magnetowidowych. Podkreślił konieczność uaktywnienia funkcji słuchowych jak najwcześniej, już od pierwszych miesięcy życia dziecka, czyli w najbardziej optymalnym dla nich okresie. Pokazał, w jaki sposób należy stymulować resztki słuchowe, by dziecko mogło uświadomić sobie samo istnienie dźwięku, by zaczęło reagować na różne bodźce dźwiękowe i wreszcie aby świadomie posługiwało się własnym głosem. Wszystkie te etapy są niezbędne dla dalszej pracy nad kształceniem językowym dziecka niesłyszącego.

Drugi wykład prof. W. Estabrooksa: *Podstawy słyszenia oraz techniki i strategie audytywno-werbalne* był w ścisłym tego słowa znaczeniu prezentacją popularyzowanych metod pracy. Każda technika lub strategia stosowana w ramach terapii najpierw była dokładnie opisywana – określany był sposób jej realizacji i formułowany cel, by na koniec znaleźć swoją egzemplifikację w postaci materiału filmowego. Zaprezentowane zostały m.in. sposoby zwracania uwagi małego dziecka niesłyszącego na sygnał akustyczny, a wśród nich tzw. zakreślanie akustyczne, częste pokazywanie ucha w trakcie słyszenia różnych dźwięków, zabawa przedmiotami wydającymi dźwięki, używanie w czasie komunikacji licznych wyrazów dźwiękonaśladowczych, czyli onomatopei, wykorzystywanie w terapii zrytmizowanych wierszyków, wyliczanek czy też piosenek. Profesor podkreślał, że w trakcie komunikacji z dzieckiem niesłyszącym należy cierpliwie czekać na reakcje i próby odpowiedzi językowych dziecka, a unikać ich wymusznia. Motywować do mówienia można na przykład poprzez dopytywanie się o to, co dziecko usłyszało, oraz poprzez używanie „znaku dłoni", wskazującego na aktualnego nadawcę. Pojawiające się wokalizacje wymagają wzmocnienia. Profesor zaprezentował na nagraniu *video*, jak – wydawałoby się – tak prosta czynność powinna wyglądać. Kilkakrotnie zaznaczał, że dziecko musi być nagradzane i ciągle zaskakiwane, np. dzięki wprowadzaniu nowych, nieoczekiwanych w danym momencie dźwięków.

Trzeci wykład prof. W. Estabrooksa wygłoszony pierwszego dnia obrad również dotyczył rehabilitacji dzieci najmłodszych. Temat jego brzmiał: *Dziecko słucha – rewalidacja niemowląt i dzieci w wieku przedszkolnym*. Profesor zaprezentował kilka podstawowych technik stosowanych w terapii audytywno-werbalnej podczas pracy z bardzo małymi dziećmi – od wieku niemowlęcego do wieku przedszkolnego. W sposób szczególny podkreślał rolę elementów prozodycznych oraz znaczenie muzyki w kształceniu słuchowo-językowym noworodków i niemowląt. Zaprezentował m.in., na czym polega „technika pauzowania", czyli robienia dłuższych przerw w czasie „rozmowy" oraz jak naprawdę powinna wyglądać „wypowiedź bogata pod względem prozodycznym". Melodyjny sposób mówienia i bogactwo intonacyjne wypowiedzi – podkreślał prof. Estabrooks – w znacznym stopniu

przyczyniają się do poprawy percepcji słuchowej, a co za tym idzie, do kształcenia języka. Duży nacisk położony został w tym referacie na czynniki organizujące proces terapeutyczny. Mam tu na myśli metodykę pracy. Niezwykle pomocne są – jak wykazała praktyka Profesora – z jednej strony rytuały, czyli pewne powtarzające się na każdym spotkaniu zwroty, sytuacje, zabawy, a z drugiej strony przełamywanie ich poprzez zaskakiwanie dziecka dźwiękami, jakich się ono nie spodziewa w danym momencie. Celem takich działań jest uwrażliwienie dziecka na zmieniające się bodźce akustyczne i prowokowanie go do reagowania na otaczające dźwięki. Profesor pokazał również, na przykładzie prowadzonych przez siebie zajęć, jak można wykorzystywać mimikę, gest oraz „język ciała" w codziennej komunikacji z niesłyszącymi oraz w trakcie zajęć terapeytycznych.

Na sympozjum nie zabrakło oczywiście wykładów polskich specjalistów wykorzystujących w swej pracy metodę audytywno-werbalną.

Mgr Lidia Lempart – dyrektor Ośrodka Rehabilitacji i Terapii Rodzin Dzieci z Wadą Słuchu „Orator" we Wrocławiu – przedstawiła referat pt. *Metoda audytywno-werbalna – rozwijanie osobowości dzieci z wadą słuchu*. Dokonała w nim charakterystyki pracy wrocławskiego Ośrodka oraz realizowanego tam programu rehabilitacji słuchu i mowy dzieci niesłyszących. Główną cześć wystąpienia stanowiła prezentacja filmu pt. *Nie słyszę*, zrealizowanego we wspomnianym Ośrodku Rehabilitacji. Jak zaznaczono, był to pokaz premierowy. Film w sposób syntetyczny przedstawiał podstawowe metody terapii stosowane w praktyce rewalidacyjnej. Prezentował, oprócz ćwiczeń, zabaw, rozmów z rodzicami, także codzienne i naturalne sytuacje komunikacyjne z udziałem wychowanków Ośrodka.

Ocenę słuchowej percepcji mowy u pacjentów z wielokanałowym wszczepem ślimakowym objętych Poznańskim Programem Implantów Ślimakowych zaprezentowała mgr Magdalena Magierska-Krzysztoń, pracująca w Ośrodku Rehabilitacji Laryngologicznej w Poznaniu. Współautorkami referatu były mgr Ewa Dobieżyńska i mgr Magdalena Paszko. W wystąpieniu tym szczegółowo zostały omówione wyniki badań słuchowej percepcji mowy pacjentów z implantem ślimakowym z poznańskiego Ośrodka, znajdujących się na różnym etapie rehabilitacji. Badaniami objęto 90 osób, którym wszczepiono implant ślimakowy w Klinice Otolaryngologii Akademii Medycznej w Poznaniu od 1994 do 2001 r. Zmiennymi różnicującymi tę grupę pacjentów były: wiek, w którym dokonano implantacji, rodzaj głuchoty, stopień opanowania sprawności językowych oraz aktualny etap pracy rewalidacyjnej. Zastosowane metody badawcze, jak podkreśliła Referentka, zostały opracowane i przystosowane dla potrzeb języka polskiego przez pracowników Ośrodka Rehabilitacji Laryngologicznej w Poznaniu, a były to: test screeningowy, test TAPS (słuchowa percepcja mowy), test identyfikacji 7 dźwięków, test polisensoryczny i test słuchowego uwrażliwiania na percepcję samogłosek.

Pierwszy dzień obrad zakończyła dyskusja panelowa z udziałem: prof. Warrena Estabrooksa, dr Moniki Lehnhardt, mgr Lidii Lempart, mgr Joanny Szuchnik i mgr Magdaleny Magierskiej-Krzysztoń. Przewodniczyła jej dr Joanna Kosmalowa. Dyskusja stanowiła podsumowanie wygłoszonych referatów. Duże zainteresowanie wywołały zwłaszcza wystąpienia prof. Estabrooksa, do którego w związku z tym było najwięcej pytań szczegółowych. Dotyczyły one zarówno zasad funkcjonowania ośrodka w Toronto, realizowanego tam programu rehabilitacji dzieci z implantem ślimakowym, jak i samych metod oraz technik pracy Profesora.

Drugi dzień sympozjum rozpoczęło wystąpienie dr Moniki Lehnhardt z Bazylei zatytułowane: *Przemierzanie nowych przestrzeni*. Pod tym intrygującym tytułem kryje się problematyka związana z najnowszymi zdobyczami techniki w dziedzinie implantów ślimakowych. W sferze tej obserwuje się olbrzymi postęp w kierunku stworzenia coraz lepszych warunków odbioru mowy osobom z uszkodzonym słuchem. Szczególnie dużą popularnością – podkreśliła dr Lehnhardt – cieszą się implanty typu Nucleus. W związku z tym, iż nie ma jednak metody doskonałej dla wszystkich pacjentów, dalsza część referatu została poświęcona wskazaniom do dokonania implantacji. Odrębnie Referentka omówiła zasady kwalifikowania do wszczepu ślimakowego (od biologicznych, poprzez społeczne, do psychologicznych) dorosłych, a oddzielnie dzieci. Na koniec dr Monika Lehnhardt podsumowała swoje rozważania stwierdzeniem, że dzięki implantom dorośli niesłyszący mogą znacznie sprawniej

się porozumiewać, a mowa dzieci lepiej i szybciej się rozwija. Implant umożliwia więc niesłyszącym dołączenie się do świata słyszących.

Kolejnym punktem programu było długie wystąpienie prof. Warrena Estabrooksa, który w drugim dniu obrad mówił nie tylko o pracy z dziećmi, ale także o pracy z niesłyszącymi dorosłymi z implantem ślimakowym. Całość wystąpienia poświęcona została problematyce *Rewalidacji osób z wszczepem ślimakowym w różnych grupach wiekowych*. Wykład stanowił podsumowanie dotychczas omówionych metod pracy oraz był swoistym „przełożeniem" ich na pracę z dorosłymi. Prezentacja nagrań *video* – efektów pracy metodą audytywno-werbalną, np. w postaci rozmawiających swobodnie przez telefon dorosłych z wszczepem ślimakowym, stanowi niezaprzeczalny dowód jej skuteczności.

Z polskich specjalistów pierwszy zabrał głos dr Jerzy Puzio, który wygłosił referat pt. *Powszechne badania słuchu u noworodków w Polsce – program Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy*, współautorstwa własnego oraz dra Pawła Marcińskiego i dr Marzanny Radziszewskiej. Wykład stanowił udokumentowanie wyników badań słuchu noworodków przeprowadzonych w Polsce dzięki dochodom uzyskanym w ramach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. Badania wykazały, że trwałe uszkodzenie słuchu ma jedno dziecko na tysiąc. Skala zjawiska pozwoliła jeszcze raz uzmysłowić wszystkim nie tylko potrzebę i korzyści, ale przede wszystkim konieczność powszechnych i jak najwcześniej przeprowadzanych badań słuchu. Dr J. Puzio podkreślił, że celowane badanie noworodków jedynie z grupy podwyższonego ryzyka (6-8% noworodków) redukuje koszty, ale powoduje wykrycie tylko 40-50% przypadków uszkodzeń słuchu.

Mgr Joanna Szuchnik z Instytutu Fizjologii i Patologii Słuchu w Warszawie przedstawiła *Charakterystykę grupy i osiągnięcia w rozwoju słuchu i mowy dzieci objętych Warszawskim Programem Implantów Ślimakowych*. W swoim wystąpieniu zaznaczyła, że Polska również przyłączyła się do rozwijania programu wszczepów ślimakowych (tak popularnych już na świecie). Od 1992 r. Warszawski Program Implantów Ślimakowych jest realizowany i ciągle doskonalony. Referentka omówiła założenia teoretyczne i praktyczne zastosowanie programu, wraz z charakterystyką procedury badawczej, kryteriami kwalifikowania pacjentów do implantowania oraz efektami rehabilitacji prowadzonej w warszawskim Instytucie.

Dr Joanna Kosmalowa, również z Instytutu Fizjologii i Patologii Słuchu w Warszawie, poruszyła w swoim referacie problem często zaniedbywany i niedoceniany. Temat referatu brzmiał: *Rodzice partnerami w procesie wychowania i terapii dziecka z wadą słuchu*. Bezpośrednio po zdiagnozowaniu wady słuchu u dziecka jego rodzice również powinni skorzystać z pomocy odpowiednich specjalistów. Konieczne jest – podkreśliła Referentka – skoncentrowanie się nie tylko na problemie dziecka, ale również rodziców. Dr J. Kosmalowa omówiła opracowane przez zespół specjalistów z całej Polski pod jej kierunkiem standardy w rehabilitacji dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem pod kątem przedstawionych tam zaleceń odnoszących się do działań nakierowanych właśnie na rodziców. Wskazanie na konieczność zorganizowania i powszechnego udostępniania odpowiednich programów edukacyjno-terapeutycznych rodzicom dzieci z zaburzeniami słuchu stanowiło podstawowe przesłanie tego wystąpienia. Problem ten był również wielokrotnie poruszany w referatach innych uczestników sympozjum.

Technologie poprawiające rozumienie mowy w trudnych warunkach akustycznych omówił inż. Leszek Wierzowiecki. Najnowsze rozwiązania w dziedzinie aparatów słuchowych to m.in.: zastosowanie bardzo dużego wzmocnienia, także przy zastosowaniu małej obudowy aparatu, wielomikrofonowy system kierunkowy, miniaturowy odbiornik FM i cyfrowe przetwarzanie perceptualne. Wszystkie ulepszenia – zaznaczył Referent – zmierzają do zapewnienia niesłyszącycm korzystającym z aparatów słuchowych jak najlepszego odbioru dźwięków i rozumienia mowy w różnych warunkach.

Konferencję zakończyła, prowadzona przez dr Joannę Kosmalową, dyskusja panelowa, stanowiąca podsumowanie poruszanej w trakcie obrad problematyki.

Sympozjum niewątpliwie uświadomiło wszystkim swoisty paralelizm działań zmierzających do poprawy sytuacji ludzi niesłyszących w Polsce i na świecie. Przekonało też o popularności i dużej efektywności metody audytywno-werbalnej. Przede wszystkim jednak główny uczestnik sympozjum – prof. Warren Estabrooks pokazał zebranym na własnym przykładzie, jak z wielką pasją można realizować poszczególne etapy programu rehabilitacji oraz w jak dużym stopniu sama osobowość terapeuty, entuzjazm i zaangażowanie w pracę decydują o sukcesie dziecka, rodziców i nauczyciela.

Ewa Muzyka
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin
Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego